

7. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии. *Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности*: сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 2001. С. 3-16.
8. Конечкая В. П. Социология коммуникаций. Учебник. Москва: Международный университет бизнеса и управления, 1997. 304 с.
9. Кузнецова Е. И. Медиальность и медиакультура как факторы динамики социальной среды: автореф. дис. ... докт. филос. наук. Нижний Новгород, 2010. 37 с.
10. Леонтьев А. А. Высказывание как предмет лингвистики, психолингвистики и теории коммуникации. *Синтаксис текста*. Москва: Наука, 1979. С. 18-36.
11. Леонтьев А. А. Психолингвистический аспект языкового значения. *Принципы и методы семантических исследований*. Москва: Наука, 1976. С. 46-72.
12. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии: учеб. пособие для вузов по спец. "Психология" / под ред. Д. А. Леонтьева, Е. Е. Соколовой. Москва: Смысл, 2000. 509 с.
13. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. Москва: Аспект Пресс, 2000. 207 с.
14. Хомський Н. Мова і мислення. Москва: Изд-во МГУ, 1972. С. 7.
15. Швейцер А. Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы. Москва: Либроком, 2012. 176 с.
16. Sherlock, Season 1, episode 1 transcript: A Study in Pink, part 1. – URL: <https://arianedevere.livejournal.com/43794.html>

Dreval A. Ways of modeling the linguistic personality of the Sherlock Holmes character in the modern British television series Sherlock. Season 1.

The article deals with the key ways of modeling a character's linguistic personality and classifies the personage's characteristics according to sociolinguistic, psycholinguistic and linguocultural factors. The paper named the reasons why the main character inherited these character traits. The components of the features of his speech image are analyzed.

Key words: *linguistic personality, approaches to modeling of linguistic personality, sociolinguistic factor, psycholinguistic factor, linguocultural factor.*

В. А. Замошнікова

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОЇ НАУКИ

У статті розглянуто особливості психолінгвістики як науки, виокремлено ключові аспекти досліджуваного поняття та окреслено структурну організацію психолінгвістичного вчення. У праці висвітлено історію становлення психолінгвістики та вклад конкретних науковців у розвиток даної науки. Представлено аналіз концепції про універсальний предметний код.

Ключові слова: *лінгвістика, психологія, психолінгвістика, мова, мовлення.*

Постановка проблеми. Психолінгвістика з'явилася відносно нещодавно, проте фундаментальність її істин, розмаїття понятійного апарату, багатофункціональна векторність пізнання людського мовленнєвого фактору та поліаспектність новизни підходів забезпечують вітчизняній та світовій науковим спільнотам якісний результат досліджень. Так, незаперечним є факт, що неабиякий інтерес саме до цього наукового напрямку зумовив появу низки праць конкретної тематики, проте стовідсотково дане поняття ще не висвітлене.

Проблемне поле психолінгвістики розвивається з огляду на внутрішню організацію лінгвістики, психології й фізіології. Із прогресом даних процесів розвивається суспільство, отже, змінюється людське сприйняття дійсності, унаслідок чого деформуються мисленнево-мовленнєві механізми індивідів і реформується власне психологія мовлення. Саме тому детальне вивчення наукових праць учених та сучасне переосмислення істин є нагально важливим питанням національного рівня.

Мета дослідження – проаналізувати особливості психолінгвістики як науки, виокремити її стрижневі концепти та висвітлити структурну організацію досліджуваного поняття.

Аналіз актуальних досліджень. Психолінгвістика – багатоаспектна наука, тому вивченню окремих її напрямів учені присвятили низку праць. Фундаментатором сучасної психолінгвістичної науки вважається Лев Виготський, який теоретично обґрунтував цілісність мисленнево-мовленнєвого розвитку людини. Сьогодні психолінгвістичним дослідженням присвячено роботи психолінгвістів С. Ігнат'євої (феномен щоденникових епістолярних текстів) [11; 12; 13], Н. Акімової (нейропсихолінгвістичні особливості текстових інтернет-масивів) [3], Н. Дячук (психолінгвістичні характеристики художніх текстів) [5; 6; 7], І. Зимньої (лінгвопсихологія мовленнєвої діяльності) [10] та ін.

Виклад основного матеріалу. Погляди на тлумачення самого поняття психолінгвістики мають чимало інтерпретацій. Одне із перших змістовних визначень висунув психолог Чарльз Осгуд, який наголосив на тому, що психолінгвістика є наукою, що вивчає особливості кодування та декодування повідомлюваної мовленнєвої інформації [2].

Важливими теоретичними пластами для реалізації сучасних психолінгвістичних розвідок стали напрацювання лінгвістів, що здійснювали свою наукову діяльність ще в 19 столітті. Саме завдяки зусиллям учених і був започаткований психологічний напрям у мовознавчій науковій галузі. Психологічне тлумачення мови та власне мовленнєвої діяльності людини першо-чергово представили світові Олександр Потебня, Вільгельм фон Гумбольдт, Фердинанд де Соссюр, Іван Бодуен де Куртене, Лев Щерба та ін.

Аналізуючи дане визначення, розуміємо, що мовленнєві процеси напряму співвідносяться із психікою індивіда, а не із мовною системою. Використання такого підходу визначає предметом психолінгвістики процеси генерації та сприйняття мовлення у співвідношенні із психіко-

фізіологічними особливостями учасників комунікаційних процесів. Дещо інакше трактування досліджуваного поняття запропонував психолінгвіст О. Леонтьєв. Учений наголосив, що психолінгвістика є наукою про шлях породження мовленнєвих утворень, усвідомлення та розуміння мовлення у співвідношенні з мовною системою [14]. Дослідник також зауважує, що саме індивідуальність у зіставленні із мовою є вагомим складником людського образу світу. Т. Гарлі пропонує власне визначення психолінгвістики, вважає досліджуване поняття наукою про психологічні людські процеси, що активізують мовне функціонування, а саме: породження, розуміння та власне запам'ятовування мови [1].

Розглянемо вчення відомого психолога та фундаментатора сучасної психолінгвістики Лева Виготського, який зробив спробу вибудувати теорію цілісності мисленнєво-мовленнєвого розвитку, нехарактерну історичній добі. Саме поняття «психолінгвістика» учений не використовував, адже його поява констатувалася дещо пізніше. Стараннями науковця було ретельно досліджено психофізіологічні феномени активізації процесу породження мовлення, фазово висвітлена мисленнєва діяльність, що дало змогу зрозуміти механізм породження мовленнєвого висловлювання. Такі наукові істини давали змогу розробляти та вдосконалювати наступні моделі мовленнєвого висловлювання, що представляли собою розгалужену схему, створену самим ученим.

Фундаментальним аспектом науково-дослідницької діяльності Лева Виготського також було вивчення психологічних характеристик саме внутрішнього мовлення. Учений приділив значну увагу дитячій мовно-психологічній організації та власне розробив теорію розумового розвитку дитини. Свої напрацювання дослідник висвітлив у праці «Мислення і мовлення» [4], де здійснив детальний аналіз досліджуваних понять. Найвагомим внеском Лева Виготського у розвиток психолінгвістичної науки стало дослідження психолінгвістики рефлексії над мовленням й власне аналітична робота над проблемою рівнів усвідомленості мовлення в їх зв'язку.

Варто зауважити, що дослідник-психолінгвіст активно вивчає та аналізує мовлення індивіда не тільки в стані спокою, а й під час емоційної напруги, у стресових ситуаціях та різноманітних патологічних психічних станах [9]. Це дозволяє отримувати об'єктивні результати досліджень та більш масштабно пізнавати особливості людського фактору. Під час науково-дослідницької психолінгвістичної діяльності вчені акцентують

увагу на всіх учасниках конкретної комунікаційної мовленнєвої ситуації. Мовленнєва активність завжди є вмотивованою, і в залежності від цього адресат та адресант мовлення можуть транслювати різнотипні кодові переходи, відмінно один від одного інтонувати та маніпулювати інформацією, активувати механізми взаємодії мислення та мовлення, а також здійснювати аналітично-критичну оцінку мовленнєвої ситуації в залежності від індивідуальних психічних особливостей.

М. Жинкін створив концепцію про універсальний предметний код (УПК). Дослідник був переконаний, що необхідність спілкування індивідів зумовила появу відповідних механізмів кодування (фіксація інформації), декодування (розуміння повідомлення) та перекодування (інтерпретація та обробка сприйнятого за допомогою внутрішнього мовлення). Під час подальших наукових досліджень учений окреслив такі взаємодіючі коди:

- 1) дискретний (буквений);
- 2) неперервний (звуковий);
- 3) змішаний (при активізації внутрішнього мовлення) [8].

Аналіз першого буквеного коду дав зрозуміти, що саме дана дискретність представляє можливість апелювати в просторі та часі під час спілкування. Звуковий неперервний код є своєрідним містком безперешкодного зв'язку між комунікантами. Останній вид взаємодіючого коду є своєрідною зв'язною ланкою між буквеним і звуковим кодом, і презентує собою той самий універсальний предметний код. Таким чином, описані вище коди сформували комплексну єдність, що можна визначити такою послідовністю: мова – звукове мовлення – внутрішнє мовлення – інтелект. УПК набувається поетапно в процесі індивідуального розвитку організму людини. Універсальність даного коду забезпечується шляхом об'єднання людей різних соціальних категорій та власне націй, гарантуючи взаєморозуміння. У якості предметного даний код транслює світ людини, слугуючи головним механізмом активізації думки в мові.

Оперуючи зазначеною вище інформацією, ми можемо констатувати, що психолінгвістичне вчення виникло для висвітлення нагальних питань, що активізувалися на межі двох науково важливих категорій – психології та лінгвістики. Таким чином, підсумуємо, що в центрі уваги даної науки є людина в комунікації. Виокремимо центральні концепти психолінгвістики:

- вивчення механізмів організації мовлення;
- дослідження процесів усвідомлення, сприйняття та власне зародження мовлення;

- процеси сприймання та розуміння, засвоєння дитиною мови під час розвитку;
- питання двомовності, перекладу та процеси засвоєння іноземної мови.

Наголосимо, що стрижневими об'єктами даної науки є саме характерні властивості мовного функціонування, виникнення та відображення тексту, стилістичні та риторичні категорії, теоретико-практичні засади перекладу та навчання рідної та іноземної мов.

Психолінгвістика складається із теоретичного та прикладного компонента.

Теоретична психолінгвістика класифікується на:

- рефлексивну психолінгвістику – науку усвідомлення або ж контрольованого свідомістю мовлення;
- психолінгвістику розвитку – науку про моделювання процесів виникнення мовної компетенції та властиві характеристики діяльності мовлення в онтогенезі, тобто психолінгвістичний науково-дослідний процес мовленнєвої діяльності дітей;
- етнічну психолінгвістику (етнопсихолінгвістику) – науку, головний аспект дослідження якої спроектований на вивчення конкретних мовних національно-культурних можливостей та відповідних мовленнєвих діяльностей;
- психолінгвістику віршованого мовлення – науку, що досліджує психологію поетичного мовлення.

Прикладна психолінгвістика структурно поділяється на:

- психолінгвістику навчання мови та власне розвитку мовлення (сюди відноситься також опанування іншою мовою в умовах білінгвізму, навчання іноземному мовленню на різних щаблях здобуття освіти людиною);
- патопсихолінгвістику – науку про вивчення відхилень патологічного характеру під час становлення та формування мовленнєвих процесів індивіда;
- інженерну психолінгвістику;
- судову психолінгвістику;
- психолінгвістику мовленнєвого впливу [10].

Висновки. Змістова наповненість терміну «психолінгвістика» розкодовується наступним чином: мова як лінгвістичний предмет досліджується крізь науково-психологічну призму. У центрі уваги – людина, її мовна активізація в комунікації. Результати досліджень отримуються

шляхом спостереження за процесом спілкування індивідів у різних умовах та ситуаціях, а фокус функціонування мовних правил зміщується з теоретичного опису на їх активізацію в конкретних комунікаційних обставинах. У цьому і полягає значимість та важливість психолінгвістичної науки.

Перспективним є подальше дослідження психолінгвістики як науки крізь призму сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Harley T. A. *The Psychology of Language: From Data to Theory*. N.Y.: Psychology Press, 2008. 602 p.
2. Osgood C. E. *Where do sentence come from? Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology / by edition Steinbery D. D., Jakobovits L.A.* Cambridge, 1971.
3. Акімова Н. В. Нейропсихолінгвістичні механізми варіативності розуміння інтернет-тексту. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 16. С. 184-192.
4. Выготский Л. С. *Мышление и речь. Психологические исследования*. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1934. 326 с.
5. Дячук Н. В. До проблем дослідження художнього тексту у психолінгвістиці. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький, 2016. Вип. 10(1). С. 241-245.
6. Дячук Н. В. Ознаки вираження психолінгвістичних характеристик художнього тексту. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 16. С. 211-220.
7. Дячук Н. В. Реалії мовленнєвої діяльності: психолінгвістичний підхід. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія: Філологічна. Острог, 2015. Вип. 58. С. 257-260.
8. Жинкин Н. И. О кодовых переходах во внутренней речи. *Вопросы языкознания*. 1964. № 6. С. 26-38.
9. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Вступ до психолінгвістики. Острог: Нац. ун-т «Острозька академія», 2002. 168 с.
10. Зимняя И. А. *Лингвопсихология речевой деятельности*. Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 432 с.
11. Ігнат'єва С. Є. Оптимістичний та песимістичний типи тональності у комунікативному просторі щоденникового дискурсу. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Мовознавство. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 19(2), Т. 1. С. 77-84.
12. Ігнат'єва С. Є. Психологічна й естетична функції щоденникового дискурсу. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 10. С. 189-194.
13. Ігнат'єва С. Є. Функціональні особливості емоційної пам'яті в структурі щоденникового дискурсу. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 22(2). С. 62-72.
14. Леонтьев А. А. *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл; СПб.: Лань, 2003. 287 с.

Zamoshnikova V. Features of psycholinguistic science.

The article considers the features of psycholinguistics as a science, highlights some aspects of the concept under study and outlines the structural organization of psycholinguistic teaching. The paper highlights the history of psycholinguistics and the contribution of specific scientists to the development of this science. An analysis of the concept of a universal subject code is presented.

Key words: linguistics, psychology, psycholinguistics, language, speech.